

ת ה ל י ם נ ג

במקבילות לפסוק ו שבמזמור יד. ועל ידי כך נמצא פסוק ו שבמזמור יד מקביל לפסוק ו שבמזמור ג. ושני המזמורים נשתוו במנין פסוקיהם (שבעה). שנויים אלה בחלקת הפסוקים גוררים אחריהם גם שנויים בפעמים ובנקוד. ולא נפרט כאן את הדברים האלה. תמורת 'השחיתו והתעיבו' (בלא ו החבור - והיא דרך פיוטית) שבפסוק א במזמור יד, נאמר במזמור ג: השחיתו והתעיבו. תמורת 'עלילה' ביד, נאמר בג' 'עול'. אפשר שגם כאן מזמור יד פיוטי יותר. תמורת שם ה'יה' הבא שלש פעמים במזמור יד, בא בכל מקום במזמור ג שם אלהות. ומסתבר ששני זה מקורו בשיטת הספרים השני והשלישי שבתהלים, שדרכם להרבות בשם אלהות ולמעט בשם הוה. תמורת 'הכל סר' שבראש פסוק ג ביד, בא בראש פסוק ד בג' 'כלו סג' (ועי' על כך בפירוש). ובמדרש תהלים דרשו כי 'סג' קשה מ'סר'. בפסוק האחרון שבמזמור יד כתוב 'ישועת' לשון 'יחידה', ובמקביל שבג' כתוב 'ישועת' לשון רבות. וברב הספרים במזמור יד באה ניו שרוקה אחרי השיון, ובמזמור ג שיון בקבוץ וחסר ניו. ולפי זה יש בחלוף שבין יד וג' שכול אותיות: ישועת - ישועות. בפסוק ד במזמור יד 'כל-פעלי און' ובפסוק ה במזמור ג 'פעלי און' בלא 'כל'. השנויים שמינו עד זה הם פעוטים בערך לשנויים הגדולים שיש בין פסוקי ה-ו במזמור יד לבין פסוק ו במזמור ג.

במזמור ג:

במזמור יד:

שם פחדו פחד

שם פחדו פחד

לא-היה פחד

כי-אלהים פור

כי-אלהים בדור צדיק.

עצמות חנך הבלשטה

עצת עני תבישו

כי-אלהים מאסם

כי ה' מחסהו

פירטי השנויים: במזמור ג נוספה צלע 'לא היה פחד', ואלו מזמור יד בקש למעט בפחד ודלג מפחד אל פחד. למלה 'צדיק' שבמזמור יד אין מקבילה במזמור ג. אל 'בדור' ביד מקביל בג' 'פור' (פור בעברית = בדר בארמית). עצת ביד = עצמות בג' = עני ביד = חנך בג' = תבישו ביד = הבלשטה בג' = מחסהו ביד = מאסם בג'.

שנויים אלה משנים בהרבה את משמעות הפסוקים המקבילים שבמזמורים אכל אין השנוי במשמעות הפסוקים האמורים מביא לשנוי בענינו הכללי של המזמור. לדעת הרב מלבי"ם אמר דוד המלך את מזמור יד על מארע שארע בימיו, ואלו מזמור ג נאמר על מפלת סנחריב, שבני אותו הדור לקחו את המזמור של דוד ושנו אותו וכתבו בו 'כי אלהים פור עצמות חנך' רמז למחנותיו של סנחריב. ואפשר לשער, כי מזמור יד מדר ברשעים מבני ישראל, ואלו מזמור ג מדר באויבים מבין הגוים שגזלו מפלה במלחמה. אלא שאין לסברות אלו ראיות נאמנות. ובדרך כלל יש לומר, שענין החלופים שבין יד לג' הוא כענין החלופים שבין מזמור יח בתהלים לפרק כב בשמואל ב. שכן דרך תפלות שגורות בפי העם שקלים בהם שנויי נסחאות. ולא נוכל לעמד על טעמו של כל שנוי ושנוי ועל אחת כמה וכמה שלא נוכל למצא שיטה אחת בכל השנויים (ועי' עוד במבוא הכללי לספר תהלים).

מזמור ג ד

במזמור פתבת (א-ג) ושני חלקים: החלק הראשון - התפלה לישועה (ג-ה); החלק השני - הבטחון בישועה (ו-ט).

א לַמְנוּצָח בְּגִינֹת מִשְׁכִּיל לְדָוֶד:

ב בָּבֹא הַזִּיפִים וַיֵּאמְרוּ לְשֹׂאוֹל הֲלֹא דָוִד מִסִּתְּתָר עִמָּנוּ:

ג אֱלֹהִים בְּשִׁמְךָ הוֹשִׁיעֵנִי וּבְגִבּוֹרֶתְךָ תְּדַיְנֵנִי:

ד אֱלֹהִים שְׁמַע תְּפִלָּתִי הָאֲזִינָה לְאִמְרֵי-פִי:

ה כִּי זָרִים | קָמוּ עָלַי וְעָרִיצִים בְּקִשׁוֹ נִפְשִׁי

לֹא שְׁמוֹ אֱלֹהִים לִגְדָם סֵלָה:

משפטי דיניי (לעיל ט ח); כִּי-יִדָּן ה' עִמּוֹ (דב' לב לו)².
(ד) אֱלֹהִים שְׁמַע תְּפִלָּתִי - לְאַחַר שְׁפִנָּה אֶל
אֱלֹהִים בְּבִקְשָׁה לְהוֹשִׁיעוּ, חֲזֹר וּפְנֵה בְּבִקְשָׁה
שֶׁתְּפַלְתָּו תִּשְׁמַע. הָאֲזִינָה לְאִמְרֵי-פִי - אָנֹכִי הַקֹּשֶׁב
אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי אוֹמֵר בְּפִי, וּמַעֲיִן לְשׁוֹן זֹו
בָּאָה לְעֵיל ה' ב: אִמְרֵי הָאֲזִינָה ה' (ועי' לעיל ט טו:
יְהִי לְרָצוֹן אִמְרֵי-פִי)³.

(ה) כִּי - מִפְּרֵשׁ אֶת הַטַּעַם לְבִקְשָׁתוֹ, זָרִים -
אוֹיְבָיִם, וּמִקְבִּיל לְ'עָרִיצִים', וְכֵן: וְהִנֵּה כְּאֶבֶק דָּק
הַמּוֹן זָרִיךְ וְכִמְץ עֲבַר הַמּוֹן עָרִיצִים (יש' כט ה ועי' גם
יח' לא יב)⁴. קָמוּ עָלַי - תְּקַפּוּנִי, הַתְּנַפְּלוּ עָלַי, וְכֵן:
וַיִּקָּם קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ (בר' ד ח); כִּי כְּאֶשֶׁר
יָקוּם אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נִפְשׁ (דב' כב כו).
וְעָרִיצִים - אוֹיְבָיִם אֲכֹרִים וְתִקְפִּים (עי' לעיל לו
לו). בְּקִשׁוֹ נִפְשִׁי - מִבְּקָשִׁים לְהַרְגֵנִי (עי' לעיל מ טו).
לֹא שְׁמוֹ אֱלֹהִים לִגְדָם - כְּלוּמֵר: לֹא חֲשַׁבוּ
עַל אֱלֹהִים וְעַל נִקְמַתוֹ כְּעוֹשֵׂי רָע, לֹא יָרְאוּ אֶת
אֱלֹהִים, וְכֵן נֹאמַר לְעֵיל עַל הַרְשָׁע: אִין-פַּחַד
אֱלֹהִים לִגְדַּע עֵינָיו (לעיל לו ב), וְהִיא הַפֶּה דְרַבּוֹ שֶׁל
הַצַּדִּיק: שְׁוִיתִי ה' לִגְדֵי תְּמִיד (לעיל טו ח). סֵלָה -
עֵינִי לְעֵיל ג.

(א) לַמְנוּצָח בְּגִינֹת מִשְׁכִּיל לְדָוֶד - עֵינִי לְעֵיל ד
א; לב א.

(ב) בְּבֹא הַזִּיפִים וגו' - כְּלוּמֵר: מִזְמוֹר זֶה אִמַּר
דָּוִד כְּאֶשֶׁר בָּאוּ הַזִּיפִים וגו'. הַזִּיפִים - אֲנָשֵׁי זִף.
וְהִיא עִיר בְּנַחֲלַת יְהוּדָה (יהושע טו נה ועוד), כִּיּוֹם תֵּל
זִף שְׁבַע ק"מ דְּרוֹמָה מִחֶבְרוֹן. וּבְמִדְבַר זִף,
כְּלוּמֵר: בְּשִׁטַּח הַמְרַעַה הַסְמוּךְ לְזִף, הִסִּתְתָּר דָּוִד
בְּכַרְחוֹ מִפְּנֵי שֹׂאוֹל (ש"א כג יד). וַיֵּאמְרוּ לְשֹׂאוֹל
הֲלֹא דָוִד מִסִּתְּתָר עִמָּנוּ - פֶּלֶשׁוֹן הַכְּתוּב בְּש"א
כג יט: וַיַּעֲלוּ זִיפִים אֶל-שֹׂאוֹל הַגִּבְעָתָה לְאִמַּר הֲלוֹא
דָּוִד מִסִּתְּתָר עִמָּנוּ וגו'. 'הֲלֹא' (שְׁמַעְתְּךָ לְשׁוֹן
שְׂאֵלָה) מִשְׁמַשֵּׁת לְאִמּוֹת וּלְחֻזְקוֹ, כְּמוֹ: הִנֵּה.

(ג) אֱלֹהִים - פּוֹתַח בְּקִרְיָאָה בְּשֵׁם 'אֱלֹהִים' (עי'
לעיל מד א). בְּשִׁמְךָ הוֹשִׁיעֵנִי - כְּלוּמֵר: הוֹשִׁיעֵנִי
בְּכַחֲךָ הַגְּדוֹל, שֵׁם ה' מִשְׁמַעוֹ הַרְבֵּה פַעֲמִים: ה'
בְּכַבּוֹדוֹ וּבְעִצְמוֹ בְּכָל כְּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ. פְּרוֹשׁ אַחַר:
בְּשִׁמְךָ = לְמַעַן שְׁמֶךָ, שְׂאֵתָד מִפְּרוֹשֵׁי שֵׁל שֵׁם הַיְיָ-ה'
הוּא, שְׁה' מוֹשִׁיעַ אֶת עַבְדֵּי. פְּרוֹשׁ אַחַר: בְּשִׁמְךָ =
בְּכַח שְׁמֶךָ, כִּי בְשֵׁמוֹ ה' עוֹשֶׂה אֶת נִפְלְאוֹתָיו.
וּבְגִבּוֹרֶתְךָ תְּדַיְנֵנִי - הֲרָאָה אֶת גְּבוּרָתְךָ בְּכָף
שֶׁתְּתַבַּע אֶת עַלְבוּנֵי וְתִקָּם אֶת נִקְמָתִי, וְכֵן: כִּי-עֲשִׂיתָ

1 וכן יסד בעל שיר היחוד (ליום חמישי): ואין מפליא כשם תפארתך. כי שמותיך אלים מרוצים, בזכרך לחוצים להפליא נחוצים. פירוש הדברים: אין עושה פלאות כשמו המפואר של ה'. כי שמותי של ה' הם כוחות הפועלים במהירות (פירוש אחר: כוחות הפועלים לפי רצונו). כאשר ה' זוכר את המדוכאים הנתונים בלחץ, השמות מצטווים במהירות (נחוצים) לעשות פלאות.

2 וכן משמעות 'דין' בלשון התפילה: רבה את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם ('על הנסים' לחנוכה). ובנוסח הרמב"ם בברכת גואל ישראל: ראה נא בענינו וריבה ריבנו ודון דיננו ומהר לגאלנו וכו'.

3 לעיל באו האמרים כמושא ישיר של 'האזין' וכאן באו כמושא עקיף עם למ"ד היחס, והעניין אחד.

4 נקראו האויבים 'זרים' הפך האוהבים שהם קרובים. ואפשר שיש בלשון 'זרים' רמז ללשון מזרה - מפורר ומפיץ, ומתאים לתקבולת 'עריצים' שערץ הוא לשון שבר. ולפיכך ניבא יש': והיה כאבק דק המון זרין (יש' כט ה) - מדה כנגד מדה: הם זרו את ישראל, ועתה יזרו אותם כאבק (עי' גם זכ' ב ב-ד). ובתרגום הארמי תרגם 'זדונין' והוא תרגום של זדים, בחילוף ר"ש בל"ת, ועי' לקמן פו יד: אלהים ודים קמו עלי. וכל הפסוק ההוא דומה מאוד לפסוק שבזמורנו.

ו הנה אלהים עזר לי
 ז ישוב הרע לשררי
 ח בנדבה אִזְבַּחַה-לָךְ אודה שמִּךְ יְהוָה כִּי-טוֹב:
 ט כִּי מִכָּל-צָרָה הִצִּילֵנִי וּבְאִיבֵי רַאֲתָה עֵינָי:
 ישיב ק'

ישוב עמלו בראשו ועל קרקדו חמסו ירד (לעיל ז י).
 באמתך - במדת האמת אשר לך, שאתה משלם
 לכל אדם את גמולו המגיע לו. ועוד במשמע: משום
 שאתה אוהב אנשי אמת ושונא את הרשעים אנשי
 מרמה. ועוד במשמע: בנאמנותך שאתה נאמן
 להושיע את יראיך. פרוש אחר: בגבורתך שהיא
 נאמנה, כלומר: חזקה וקיימת לעד. הצמיחתם -
 השמידם (עי' לעיל יח מא).

(ח) בנדבה אִזְבַּחַה-לָךְ - הריני מקבל על עצמי
 לזבח לך בנדבה, כלומר: זבחים רבים ביד רחבה
 ונדיבה. פרוש אחר: 'בנדבה' - בשמחה ותודה.
 פרוש אחר: אִזְבַּחַה לך זבחים בתורת קרבנות נדבה
 (עי' יק' ז טו: ואם-גדר אנד נדבה זבח קרבנו). אודה
 שמִּךְ ה' כִּי-טוֹב - הריני מקבל עלי להודות
 לשמך (כלומר: לך) ה', על שאתה טוב ונהגת עמי
 במדת טובך. ורמו המשורר לגסחה הרגילה של
 ההודיה: הודו לה' כי טוב.⁶

(ט) כִּי - מפרש את הטוב שהזכירו בפסוק
 הקודם. מכל-צָרָה הִצִּילֵנִי - המודה על תשועה
 מיחדת כולל בהודיתו את כל ההצלות והתשועות
 שהושיעו ה'. פרוש אחר: מכל-צָרָה שאיביו
 הנוכרים במזמור זה בקשו להביא עלי. ומצינו
 שלשון מעין זו היתה שגורה בפי דוד (ש"א כו כד; ש"ב
 ד ט; מ"א א ט). ובאיבֵי רַאֲתָה עֵינָי - כלומר: זכיתי
 לראות במפלת איביו (עי' לעיל לה כא)⁷.

(ו) הנה אלהים עזר לי - 'הנה' כמראה באצבע.
 והפונה, שהמשורר חש בנסשו שתפלתו נתקבלה,
 והוא רואה לנגד עיניו את אלהים העוזר לו. ועוד
 מכוונת הלשון 'הנה' וגו' כנגד האמור בפסוק
 הקודם: אויבֵי 'לא שמו אלהים לנגדם', אבל אני
 רואה את אלהים העוזר לי. אִדְנִי בְסִמְכֵי נִפְשִׁי -
 אִדְנִי שְׂרִי בְקָרֵב עֲדַת הַמְּסִיעִים לִי כִּנְגַד אוֹיְבָי,⁸
 כַּעֲנִין שְׁנֹאמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהִלָּךְ בְּקָרֵב מִתְּנֶךְ
 לְהִצִּילֶךָ וְלִתְּת אִיבֶיךָ לִפְנֶיךָ (דב' כג טו). 'סומך' הוא
 המחזיק באדם שלא לפל, ובדרך העברה נאמר על
 המסייעים והשומרים. ואפשר ש'סומכי נפשי'
 האמורים כאן הם שש מאות האיש שהיו עם דוד
 (ש"א כג יג). פרוש אחר: אִדְנִי הוא הוא הסומך את
 נפשי, ומעין לשון זו: ואת היית בעכרי (שופ' יא לה) -
 את היא היא העוזרת אותי. על כל פנים 'נפשי'
 משמעו: אני עצמי, ואמר 'בסמכי נפשי' כנגד: בקשו
 נפשי (ו).

(ז) ישוב קרי: ישיב) הרע לשררי - אלהים
 ישיב (על פי הקרי) את הרע לשררי (לאויביו - עי'
 לעיל ה ט) כלומר: ישלם להם גמול רעתם. פרוש
 אחר: ישיב עליהם את הרע אשר זממו לעשות לי,
 כַּעֲנִין שְׁנֹאמַר בְּרָשָׁעִים: טִבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עֲשׂוּ
 בְּרִשְׁתָּ-וּ טִמְנוּ וְלִכְפֹּדָה רָגְלָם (לעיל ט טו). הקרי ישיב
 הוא בגין הפעיל - אלהים ישיב, ועל פי הפתיב
 ישוב (בגין קל) - הרע ישוב, כַּעֲנִין שְׁנֹאמַר בְּרָשָׁע:

לסכום מזמור ג

המזמור ערוך בלשון קצרה ומצמצמת וכל פסוק שבו מביע רעיון מיוחד בשלשלת הרעיונות
 של תפלתו של איש השרוי בסכנת-מות מידי אויבים קשים ואכזריים. שבעה פסוקים במזמור
 (מלבד שני פסוקי הפתיחה), שלשה פסוקים בחלק הראשון וארבעה בחלקו השני. וזה סדר

5 אדני כתוב בשם של אדנות משום שהמזמור ממעט בשמות הוי"ה.
 6 עי' לעיל נא יד: רוח נדיבה' מקבילה אל 'ששון ישעך'.
 6 * וסיים 'אודה שמך' כמו שפחח 'בשמך הושיעני'.
 7 לשון מעין זו נמצאת בכתובת מישע מלך מואב (שורה 4): וכי הראני בכל שנאי.

א לַמְנַצֵּחַ בְּנִינֹת מִשְׁכִּיל לְדָוִד:

ב הַאֲזִינָה אֱלֹהִים תְּפִלָּתִי וְאַל־תִּתְעַלֵּם מִתְחַנְּתִי:

ג הַקְשִׁיבָה לִי וְעֲנֵנִי אֲרִיד בְּשִׁיחִי וְאַהֲיָמָה:

הַרְעִינֹת שְׁבַמְזֹמֹר לְפִי סֵדֵר פְּסוּקֵי: הַמְשׁוֹרֵר מִבְּקֵשׁ אֶת יְשׁוּעַת ה'; וּמִבְּקֵשׁ שֶׁתְּפִלָּתוֹ תִּשְׁמַע; וּמִפְּרֹשׁ אֶת הַצָּרָה הַגְּדוּלָּה שֶׁהוּא נֹתֵן בָּהּ; מִכָּאֵן הוּא עוֹבֵר לְהַבִּיעַ אֶת בְּטַחוֹנוֹ כִּי ה' יוֹשִׁיעוֹ; וְלֹא עוֹד אֵלָּא שִׁישְׁמִיד אֶת אוֹיְבָיו; וְהַמְשׁוֹרֵר גּוֹדֵר שִׁינְבַח לַה' יוֹדֵה לוֹ; וּבַהוֹדִיתוֹ יִסְפֵּר אֶת הַצִּלָּתוֹ וְאֵת מַסְלַת אוֹיְבָיו.

לְפִי הַכְּתֻבַת אֲמַר דָּוִד תְּפִלָּה זוֹ בְּשִׁעָה שְׁגוּלָה הַיְסוּסִים לְשֹׂאֵל אֶת הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִיא מִסְתַּתֵּר שָׁם מִפְּנֵי שֹׂאֵל שֶׁבִקֵּשׁ לְהִרְגוֹ. וְאַפְשָׁר שֶׁלִּשְׁוֹן הַמְּזֹמֵר וְעֲרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשׁוֹ רֹמְזוֹת לְלִשְׁוֹן הַכְּתוּב בַּש"א כִּנְטוֹ: וַיִּרְא דָּוִד כִּי־יֵצֵא שֹׂאֵל לְבִקֵּשׁ אֶת נַפְשׁוֹ. וְסִמְכֵי נַפְשׁוֹ הַנּוֹכְרִים בַּמְּזֹמֵר הֵם הַגְּדוּד שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהִתְהַלְכוּ עִם דָּוִד. וְהַעֲרִיצִים הַנּוֹכְרִים הֵם שֶׁבִקְשׁוּ לְהַסְגִּירוֹ בְּיַד שֹׂאֵל וְאַמְרוּ לְשֹׂאֵל: וְלֵנוּ הַסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ (ש"א כנ ט). וּמִסְתַּבֵּר שֶׁדְּרָכָם שֶׁל אֲנָשִׁים אֵלֶּה הֵיטָה מֵעַן דְּרָכּוֹ שֶׁל נֶבֶל הַכְּרַמְלִי. שֶׁעַל מוֹתוֹ אֲמַר דָּוִד: בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר רָב אֶת־רִיב חֲרַפְתִּי... וְאֵת רְצַת יְהוָה הַיְשׁוּרֵה (ש"א כנ ט). נִמְעַנּוּ זֶה וְאִמַּר הַמְּזֹמֵר. יוֹשֵׁר הִבֵּט לְשׁוֹכְרָיו אֲנִידָה שְׁמָה